

KAZNENOPRAVNI ODNOS PREMA POČINITELJU KAZNENOG DJELA IZ SAVJESTI ILI UVJERENJA

Dr. sc. Barbara Herceg Pakšić*

UDK: 343.234/.235
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: listopad 2014.

Motiv savjesti ili uvjerenja poseban je osobni uvjet pojedinca prilikom počinjenja kaznenog djela. Suvremene ustavne odredbe jamče slobodu savjesti i vjeroispovijesti, a kaznenopravna teorija poznaje problem počinitelja iz uvjerenja, iako se smatra da do adekvatnih rješenja tek treba doći. Rad se bavi razmatranjima može li se taj motiv uzeti u obzir unutar pojedinih elemenata kaznenog djela te ima li u konačnici utjecaja na nekažnjivost pojedinca. U tu se svrhu iznose stajališta poredbenih autora i sudske prakse o ovom pitanju kao i stavovi autorice. Ovaj rad posvećen je poštovanom profesoru emeritusu Željku Horvatiću u povodu 80 godina života.

Ključne riječi: uvjerenje, savjest, kazneno djelo, kažnjavanje

---

* Dr. sc. Barbara Herceg Pakšić, viša asistentica Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Stjepana Radića 13, Osijek

1. OSNOVNA RAZMATRANJA O MOTIVU SAVJESTI ILI UVJERENJA

Kažnjiva su ponašanja masovna društvena pojava, a uz njih neizbježno ide i pitanje uzroka takvih ponašanja. Uobičajene ocjene nečijeg ponašanja mogu biti izravne i jednostavne ili nešto kompleksnije. U svakodnevnom životu tražimo razloge ili uzroke takvih ponašanja koji nam se čine "...najneposrednijim, najbližim, najutjecajnijim¹", dok se na znanstvenoj razini njima bavi dio kriminologije koji nazivamo etiologijom.² Za ovaj rad važno je istaknuti da nije riječ o tzv. općim osobnim uvjetima jer oni djeluju kod svih ljudi identično, nego o tzv. posebnim osobnim uvjetima kao uzrocima ponašanja koji djeluju kod svih ljudi, ali na vrlo različit način ili djeluju samo kod nekih, a kod drugih uopće nisu prisutni. Jedan od tih posebnih osobnih uvjeta svakako je uvjerenje ili savjest pojedinca. U ovom se radu ono javlja kao svojevrsna spona između kaznenog prava i kriminologije s obzirom na to da je potrebno istražiti mogućnosti prikladnog vrednovanja i poštivanja savjesti i uvjerenja pojedinca u okviru postojećih instituta kaznenog prava. To znači da treba vidjeti unutar kojeg se elementa kaznenog djela čini smislenim ovaj konflikt uzeti u obzir te ima li konflikt uvjerenja ili savjesti pojedinca s postojećim kaznenopravnim normama utjecaja na nekažnjivost počinitelja. Poredbeni autori ističu da je problem kažnjivosti iz uvjerenja daleko od rješenja i da razvoj kaznenopravne dogmatike tek treba priznati prikladan odnos prema ovom počinitelju.³ Nemoćnost ostvarivanja vlastitih mehanizama zbog društvenih zapreka možemo zvati frustracijom. Horvatić navodi da društvene zapreke proizlaze iz negativnog stava šire ili uže društvene sredine prema ostvarenju želja motivirane osobe. Ovdje se misli na sve vladajuće društvene uzuse: javno mnijenje, moral, predrasude, tradiciju i slično.⁴ Ako pojedinac njima ne može udovoljiti zbog sukoba s vlastitom savješću, rezultat može biti počinjenje kaznenog djela.

¹ Horvatić, Ž., *Osnove kriminologije*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1998., str. 132.

² Riječ je o endogenoj etiologiji koja se bavi uzrocima kažnjivih ponašanja u osobi počinitelja, odnosno proučava osobne elemente i njihov utjecaj na delinkventno ponašanje te osobna svojstva koja pridonose takvom ponašanju. Horvatić ističe da endogeni uzroci nikada nisu isključivo endogeni jer se oblikuju utjecajem okoline. *Ibid.*, str. 160.

³ Primjerice, Höcker, R., *Das Grundrecht der Gewissensfreiheit und seine Auswirkungen im Strafrecht*, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2000., str. 42.

⁴ Horvatić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 167. Razina frustracije pojedinca ovisit će i o karakteru jer se radi o skupu posebnih osobina koje su povezane pretežno i ponajprije s njezinom moralnom, etičkom stranom, a oblikuje se pretežno djelovanjem okoline.

Multikulturni razvoj društva priskrbio je problematici počinjenja kaznenog djela iz savjesti i uvjerenja pripadajuću aktualnost. Kaznenopravna relevantnost prepoznaje se u odbijanju vojne službe, direktnoj aktivnoj eutanaziji, liječničkom odbijanju izvršenja prekida trudnoće, odbijanju polaganja prisege u kaznenom postupku pozivanjem na uvjerenje ili savjest. Hirsch dodatno navodi religijsko žrtvovanje životinja, skrivanje dezertera, oštećenja dijela željeznice iz protesta zbog prijevoza nuklearnog otpada i sl.⁵ Svi su ovi primjeri motivirani općim moralnim ili svjetonazorskim razlozima, a različito se procjenjuju. Da ovaj motiv ima određenu ulogu, prepoznaje se i u klasifikaciji delinkvenata različitih autora. Tako Gruhle, Seelig i Exner ovaj motiv uvrstavaju u svoje klasifikacije.⁶

Problematika odnosa prema počinitelju koji se našao u konfliktu između državne zapovijedi i zapovijedi poštovanja savjesti, pa je zbog toga povrijedio pravnu normu, odavno je priznata. Ipak, postojala su povijesna razdoblja u kojima se taj konflikt uopće nije razmatrao zbog specifičnih shvaćanja o značenju pravnog poretka i svrsi kažnjavanja, kao i zbog nedostatka uvažavanja drukčijeg moralnog opredjeljenja pojedinca.

Tako, primjerice, u doba rimskog prava nije bilo rasprava o motivaciji počinitelja jer se državno zakonodavstvo shvaćalo kao konkretizacija objektivnih moralnih zakona, pa konflikt između osobnog moralnog uvjerenja i državno-pravnog poretka nije bio teorijski zamisliv. Rano njemačko pravo nije poznavalo poseban odnos prema počinitelju iz uvjerenja jer su se zločini promatrali kao narušavanje mirnog poretka koji su postavili bogovi. U franačko doba situacija je bila vrlo slična, a privilegirao se počinitelj koji je počinio kazneno djelo zbog povrijeđene časti i ugleda. Iako je srednji vijek pridonio razvoju shvaćanja o kaznenom pravu, i dalje nije bilo razmatranja o ovoj problematici jer nije bilo drugog moralnog mjerila od onog koje se krši, državni je zahtjev djelovao iznad individualne savjesti koja djelo nije mogla opravdati ni ispričati. Jedino je "utočište" bila ovlast sudaca ublažiti kaznu zbog posebnih okolnosti koje su predviđenu zakonsku kaznu činile "nepodnošljivo okrutnom". U doba prosvjetiteljstva mnogi su teoretičari svojim razmišljanjima pridonijeli preokretu u promišljanjima o odnosu prema motivaciji počinitelja (promišljanja Puffendorfa i Kanta o povezanosti legaliteta i morala, zalaganje za ukidanje nečovječnih srednjovjekovnih kazni i uvođenje načela *nulla poena sine lege* i

⁵ Detaljnije vidi u Hirsch, H. J., *Strafrecht und Überzeugungstäter*, Walter de Gruyter, Berlin, 1996., str. 1 – 2.

⁶ Detaljnije vidi u Horvatić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 181 – 182.

slično). Ipak, i dalje su vrijedile dvije ideje koje su proturječile privilegiranju počinitelja kaznenog djela iz uvjerenja ili savjesti: kazneno pravo i dalje je služilo provođenju morala, a sadržaj i pojam morala utvrđeni su od strane države kao jednoznačni, neopozivi i općeobvezujući.⁷

Nasuprot tome, moderni ustavi sadržavaju priznanje slobode savjesti i vjeroispovijesti, a kazneni zakoni poznaju problem počinitelja iz uvjerenja, samo je pitanje kakve norme za njega predviđaju. U literaturi se navodi da je Feuerbach prvi njemački teoretičar koji se zalagao za smanjenje kažnjivosti djela motiviranih savješću pod opravdanjem generalnopreventivne teorije o svrsi kažnjavanja.⁸ Zatim je Radbruch otvorio ponovno ovu problematiku dvadesetih godina prošlog stoljeća i definirao ovog počinitelja kao onog kod kojeg je odlučujući motiv postojanje moralnog, religijskog i političkog uvjerenja zbog kojeg se osjeća obveznim počiniti djelo.⁹ On je nužnost privilegiranja opravdao time da država sebi ne može pripisivati moralnu nadmoć nad individualnom savješću.

2. POSTAVLJANJE PROBLEMA

Ističe se pitanje što društvo može zahtijevati od svojih građana koji drukčije misle ili osjećaju nego većina i u kojoj se mjeri, unatoč tome, određene državne zapovijedi mogu provoditi. Ovo se prosuđuje ponajprije s obzirom na ustavna jamstva. Ustav Republike Hrvatske¹⁰ u čl. 40. jamči slobodu savjesti i vjeroispovijesti, kao i slobodno javno očitovanje vjere i drugog uvjerenja. Time se jasno stavlja na znanje da je riječ o temeljnom pravu odnosno slobodi čovjeka. Na koji se način ovo temeljno pravo uzima u obzir unutar kaznenog prava, odnosno postoje li i gdje su njegove granice, Ustav ne određuje. Znači li to da pred ovom slobodom kazneno pravo kao izraz državne represije treba odstu-

⁷ Detaljan prikaz okolnosti pojedinih razdoblja i stavova spram počinitelja iz uvjerenja vidi u Höcker, *op. cit.* u bilj. 3, str. 13 – 44.

⁸ *Ibid.*, str. 43.

⁹ Radbruch, G., *Einführung in die Rechtswissenschaft*, Leipzig, 1919., str. 93, cit. prema Hirsch, *op. cit.* u bilj. 5, str. 9. Hirsch dodatno navodi da postoje tri kategorije ovih djela: iz savjesti, iz uvjerenja te iz građanskog neposluha. Djela iz savjesti uvjetovana su unutarnjim etičkim konfliktom između dobra i zla, kod djela iz uvjerenja riječ je o užem poimanju, odnosno o subjektivnoj alternativni ispravnog i neispravnog, a za slučajeve građanskog neposluha postoji suglasnost da se iz političko-etičkog uvjerenja poduzima lakša i provokativna povreda prava radi skretanja pozornosti na određeni problem.

¹⁰ Narodne novine, br. 56/1990, 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014.

piti? U tom smislu čl. 16. Ustava RH propisuje da se slobode i prava mogu ograničiti samo zakonom u cilju zaštite sloboda i prava drugih ljudi te pravnog poretka, javnog morala i zdravlja. Iako se time ne daje konkretan kriterij, uobičajeno je pozivanje na zadiranje ili povredu tuđih prava ili interesa kao granicu ovog, ali i drugih, temeljnih prava.

Njemački je Savezni ustavni sud (*Bundesverfassungsgericht*) u jednoj svojoj odluci definirao odluku savjesti. Riječ je o “ozbiljnoj moralnoj odluci koja je orijentirana na kategorije dobra i zla te osobu bezuvjetno obvezuje unutar-njim iskustvom pa ona ne može protiv nje postupati bez ozbiljnog problema savjesti.”¹¹ Kod kolizije ove vrste riječ je o proturječju između pravne norme i izvanpravne “dužnosti” u kojoj je počinitelju poznato da njegova odluka odstupa od pravnih normi. Zato nije riječ o zabludi o protupravnosti.

Problem dogmatskog svrstavanja i kaznenopravnog odnosa prema takvom počinitelju otvoren je jednom odlukom istog suda (BVerfGE 32, 98; slučaj se naziva *Gesundbeterfall* ili *Bluttransfusionsfall*) koja se u literaturi naziva “spektakularnom”¹² i često se citira, poglavito kod rasprava može li biti riječ o ispričavajućem razlogu. Radi se o utjecaju slobode savjesti ili vjeroispovijesti kao temeljnog ljudskog prava na kažnjavanje pojedinca zbog nepružanja pomoći. Činjenično stanje bilo je sljedeće: prilikom rođenja četvrtog djeteta supruga se našla u životnoj opasnosti zbog iskrvarenja te joj je bila potrebna transfuzija krvi. S obzirom na to da su ona i suprug bili pripadnici religijskog udruženja evangeličkog bratstva, transfuziju je odbijala zagovarajući da je molitva najbolji put jer tako stoji u Svetom pismu. U toj situaciji liječnici su se dosjetili pozvati njezina supruga kako bi je uvjerio da prihvati transfuziju, inače će umrijeti za tri sata. Ipak, suprug je rekao da ne želi prejudicirati njezinu odluku jer mora sama odlučiti, ali da on na njezinu mjestu ne bi prihvatio transfuziju krvi. Supruga je konačno odbila transfuziju što je dovelo do njezine smrti. Suprug je zatim optužen za nepružanje pomoći (prema § 323c njemačkog Kaznenog zakona) jer se smatralo da ju je još i ohrabrio u njezinoj odluci umjesto da ju je odvratio od nauma. Osuđen je, ali je zatim podnio ustavnu tužbu. Savezni ustavni sud ukinuo je presudu i utvrdio da mu je prekršeno

¹¹ “...jede ernste sittliche, d.h. an den Kategorien von Gut und Böse orientierte Entscheidung..., die der einzelne in einer bestimmten Lage als für sich bindend und unbedingt verpflichtend innerlich erfährt, so daß er gegen sie nicht ohne ernste Gewissensnot handeln könnte”, BVerfGE 12, 45 (55).

¹² Roxin, C., *Weitere Rechtfertigungs- und Entschuldigungsgründe*, u Eser, A.; Perron, W. (Hrsg.), *Rechtfertigung und Entschuldigung III*, Freiburg i. Br., 1991., str. 371.

ustavno pravo, naglasivši da pravo vjeroispovijesti ne obuhvaća samo unutar-nju slobodu, nego i vanjsku, odnosno manifeste te slobode s pravom pojedinca da svoje cjelokupno držanje prema tome usmjeri. Ako se konkretne životne situacije ne bi mogle prilagođavati vjerskim zahtjevima, ta se sloboda ne bi mogla ostvariti. Konflikt koji iz toga svega nastaje, smatra sud, treba rješavati prema mjerilima ustavnog uređenja vrijednosti i treba isključiti mogućnost sankcioniranja počinitelja. Uzima se u obzir "utjecaj zračenja" temeljnog prava na druga ponašanja i akte. Za kazneno pravo to bi značilo sljedeće: tko se odluči na činjenje ili nečinjenje prema takvim svjetonazorima, može doći u konflikt sa svjetonazorima društva, a ako bi počinio kazneno djelo, kažnjavanjem se neće postići ništa doli ga označiti kriminalcem.

Sud se u ovoj odluci nije upuštao u pitanje unutar kojeg elementa kaznenog djela valja slobodu savjesti uzeti u obzir pa je došlo do različitih tumačenja nekažnjivosti počinitelja. Nije naveden konkretan način "odstupanja" kaznenog prava, nego je u obrazloženju istodobno primijenjeno više pojmova koji se prema ustaljenom kaznenopravnom dogmatskom shvaćanju svrstavaju u različite elemente. Zato je odluka izazvala brojne kritike.¹³ Možemo jednostavnije reći da je sud istodobno počiniteljevo ponašanje označio opravdanim, ispričavajućim i nekažnjivim.

Tako se, primjerice, navodi da je sloboda vjeroispovijesti pravno područje koje je slobodno od državnog zadiranja, u kojem pojedinac može odabrati oblik života koji odgovara njegovoj savjesti te ga se ne može na to prisiljavati kaznenim pravom.¹⁴ To je navelo pojedine autore na tumačenja da je riječ o opravdanju, odnosno razlogu isključenja protupravnosti.

Zatim se navodi da odluka podnositelja (ustavne tužbe) nije prekorljiva (*nicht vorverfbar ist*), što upućuje na područje individualne krivnje, odnosno služi kao podloga argumentu da je riječ o ispričavajućem razlogu.

U konačnici sud zagovara povlačenje kaznenog prava kad kažnjavanje predstavlja prekomjernu reakciju i nije opravdano na počinitelja primijeniti

---

¹³ Tako neki navode da se njome još jednom pokazala nesposobnost najvišeg njemačkog suda da prilikom presuđivanja promišlja o kategorijama kaznenog prava. Vidi više u Ebert, U., *Überzeugungstäter in der neueren Rechtsentwicklung*, Duncker&Humblot, Berlin, 1975., str. 26; Höcker, *op. cit.* u bilj. 3, str. 52.

¹⁴ "...die Glaubensfreiheit ist einen von staatlichen Eingriffen freien Raum, in dem der Einzelne sich die Lebensform zu geben vermag, die seinen Überzeugung entspricht...in Fällen der vorliegenden Art strafrechtlich nicht gefordert kann, entgegen ihrer religiösen Überzeugung aufeinander einzuwirken..."

najteže oružje – kazneno pravo.¹⁵ Riječ je o pitanju (ne)prikladnosti kazne, što bi služilo kao podloga razlogu isključenja kazne.

Stoga će u nastavku rada biti izloženo ispitivanje prikladnosti pojedinih stajališta poredbenih autora o nekom od ovih razloga. Izložiti ćemo samo neka, najzanimljivija stajališta, prikladno uputiti na ostala razmišljanja te u konačnici predstaviti vlastito stajalište o ovoj problematici.

3. ISPITIVANJE KROZ POJEDINE ELEMENTE KAZNENOG DJELA I RAZMATRANJE SPECIFIČNIH PROBLEMA

U slučaju počinjenja kaznenog djela pravo sankcioniranja počinitelja kolidira s njegovim pravom na manifeste savjesti i uvjerenja. Kako taj konflikt prikladno riješiti kroz mehanizme kaznenog prava?

Prema vladajućem mišljenju njemačke kaznenopravne znanosti djelo počinjeno iz uvjerenja protupravno je i skrivljeno.¹⁶ Dopušta se da konflikt savjesti može biti olakotna okolnost prilikom odmjeravanja kazne. Protupravnost počiniteljeva ponašanja potvrđuje se razmišljanjem da se pojedinac ne može osloboditi norme koju većina u društvu poštuje, jer pravni poredak izdaje obvezujuće zapovijedi. Isprika ponašanja isključuje se razmišljanjem da se krivnja potvrđuje tamo gdje pojedinac svjesno dolazi u poziciju u kojoj postavlja vlastita mjerila vrijednosti nasuprot društvenom pravnom poretku. Stoga se konflikt savjesti uzima u obzir “odobranjem popusta” počinitelju u okviru odmjeravanja kazne. Ipak, ovo se vladajuće mišljenje često kritizira različitim argumentima. Primjerice, da je sloboda savjesti zajamčena i stoga ima prednost pred zapovijedima državnih normi, pa nema protupravnosti ili da ispunjeno nepravo djela zbog psihičkog konfliktnog položaja počinitelja dovodi do nedostatka krivnje.¹⁷

Prema uvriježenoj dogmatskoj podjeli kazneno djelo sastoji se od četiriju temeljnih elemenata: radnja, biće kaznenog djela, protupravnost i krivnja. Sasvim je jasno da ovdje nema mjesta ispitivanju postojanja radnje jer negativna funkcija radnje jasno određuje koja se ljudska ponašanja ne smatraju radnjom. Obuhvaćeni su različiti kriteriji (nečitovane misli, refleksni pokreti, nespo-

¹⁵ “...zurückweichen des Strafrechts, ...wenn eine kriminelle Bestrafung...sich als übermäßige Reaktion darstellen würde. Es ist nicht rechtfertigt...mit der schärfsten der Gesellschaft zu Gebote stehenden Waffe, dem Strafrecht, gegen der Täter vorzugehen.”

¹⁶ Hirsch, *op. cit.* u bilj. 5, str. 10.

¹⁷ *Ibid.*, str. 11.

sobnost za radnju, *vis absoluta* i dr.), a postupanje iz uvjerenja ili savjesti nije jedno od njih.¹⁸ Budući da je riječ o već definiranom i zatvorenom krugu kriterija, daljnje ispitivanje na ovoj razini nije potrebno.

Nadalje, postavlja se pitanje može li se kod bića kaznenog djela zaniijekati objektivno ispunjenje? Biće je skup obilježja nekog kaznenog djela. Zadaća je ovog elementa tipizirati odnosno opisati nepravo ljudskog ponašanja, bez posebnih okolnosti pojedinog slučaja. Na taj se način omogućava kvalitetna zaštita pravnih interesa. Höcker smatra da bi uzimanje u obzir motivacije savjesti ili uvjerenja na ovoj razini bilo praktično rješenje (podlogu nalazi u činjenici da njemački Ustav *explicite* navodi da je ova sloboda nepovrediva), no priznaje da postoje imanentne ustavne granice, konkretizirane kaznenim odredbama koje štite i druga pravna dobra visokog ranga.¹⁹ Zato ovdje treba zaključiti da problem odnosa prema počinitelju iz uvjerenja nije funkcionalno rješiv na razini bića kaznenog djela jer bi se time dalekosežno ograničilo njegov zakonski izričaj i sadržaj, onemogućila prikladna zaštita drugih pravnih dobara i u konačnici proturječilo ustavnim odredbama. S druge strane, utvrđenje bića kaznenog djela još uvijek ne znači zadiranje u slobodu savjesti i uvjerenja jer još uvijek nemamo potvrđeno neodobravanje djela od strane države ni oblik prijekora prema počinitelju. Zato se čini prikladnije ovu vrstu motivacije počinitelja razmatrati kroz protupravnost ili krivnju ili kao problem odmjeravanja kazne.

Dalje dolazimo do problema može li određeno ponašanje koje ispunjava biće kaznenog djela biti opravdano zbog motiva savjesti. Njemački Savezni ustavni sud šezdesetih godina dvadesetog stoljeća na ovo je pitanje odgovorio negativno.²⁰

Jedan dio njemačkih autora također smatra opravdanje prikladnim rješenjem, samo ga različito procjenjuju. Tako Ranft smatra da je ponašanje opravdano čim je riječ o ustavnim pravima i slobodama.²¹

Hirsch zastupa specifično djelomično opravdanje jer navodi da mogućnost isključenja protupravnosti za djela iz savjesti podrazumijeva određene parametre: prvo, pojam savjesti morao bi biti jasno određen (vrijednosne predodžbe

¹⁸ Detaljnije vidi Novoselec, P.; Bojanić, I., *Opći dio kaznenog prava*, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., str. 123 – 124.

¹⁹ Detaljnije vidi Höcker, *op. cit.* u bilj. 3, str. 46 – 47.

²⁰ Riječ je o odlukama u povodu odbijanja civilnog služenja vojnog roka. Više *ibid.*, str. 50.

²¹ Cit. prema *ibid.*, str. 55.

ne smiju biti uvjetovane određenim kulturnim krugom); drugo, ne može se opravdati ono ponašanje koje je usmjereno protiv više rangiranog ustavnog dobra (trpljenje koje bi nastalo ne može se odnositi na život, tijelo ili imovinu).²² U tom smislu, tko bi naložio da se spali ateistička knjiga kako bi spasio dušu vlasnika, nije ovlašten na takvo ponašanje pozivom na savjest.²³ Time Hirsch zastupa stajalište iznimnog opravdanja u pojedinim slučajevima: prednost savjesti treba dati kad nije riječ o povredi visokovrijednog individualnog pravnog dobra, nego o djelima kojima se povređuju dobra društva kao što je, recimo, odbijanje vojne zapovijedi uvjetovano savješću. S tim u vezi treba zaključiti da krug dopuštenih ponašanja ne bi bio osobito velik, što implicira malenu praktičnu vrijednosti kao i obuhvat samo dijela problematike počinitelja iz savjesti.

Nadalje, nekolicina autora dijeli specifično diferencirajuće stajalište koje se može svesti na sljedeće: potrebno je razlikovati činjenje i nečinjenje na način da činjenje nije moguće opravdati jer je riječ o subjektivnom pravu koje obuhvaća samo nečinjenje odnosno razrješenje/oslobođenje od dužnosti aktivne radnje. Takvo stajalište zastupa Arndt²⁴, za Lencknera ova je diferencijacija odlučujuća za ispitivanje u okviru krivnje, a kod Weigenda za ispitivanje isključenja kazne. Do potonjih pitanja doći ćemo kasnije.

Iako se kroz izloženo stječe dojam da autori suglasno odbacuju mogućnost generalne uporabe opravdanja za djela utemeljena na motivu savjesti, postoje i oni koji upravo to zagovaraju. Tako Höcker smatra da nema razloga za principijelno odbacivanje mogućnosti isključenja protupravnosti. Zagovara fleksibilno poimanje načela zakonitosti koje bi omogućilo ispravnost različitih radnji u istoj situaciji: ako dvije osobe na jedno te isto pravno pitanje osjećaju različite apele savjesti, tada si pravni poredak više ne može prisvajati moralnu nepogrešivost, nego mora više različitih radnji priznati kao dozvoljene jer samo time ispunjava funkciju poretka.²⁵ Logika je pritom jednostavna: tko ne čini

²² Hirsch, *op. cit.* u bilj. 5, str. 16 – 17.

²³ Primjer preuzet iz Roxin, C., *Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Band I, *Grundlagen, Der Aufbau der Verbrechenslehre*, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2006., §22, r. b. 117.

²⁴ Cit. prema Höcker, *op. cit.* u bilj. 3, str. 56.

²⁵ "Wenn unterschiedliche Menschen in ein und derselben Rechtsfrage unterschiedliche Gewissensappelle verspüren, so kann die Rechtsordnung sich keine moralische Unfehlbarkeit anmaßen... In einer konkreten Situation müssen von der Rechtsordnung mehrere verschiedene Handlungsweisen als rechtmäßig anerkannt werden... Nur eine solche teilweise flexible Rechtsordnung kann ihre Ordnungsfunktion wirksam erfüllen." *Ibid.*, str. 64.

ništa drugo doli izvršava svoje temeljno pravo, ponaša se opravdano i sukladno tome nije kažnjiv. S druge strane, ne konkretizirajući detaljnije, autor priznaje da ne smije biti riječ o “elastičnoj konstrukciji” jer je posljedica nestabilnost.

Ovo stajalište ne bismo mogli prihvatiti. Iako je pravu, a posljedično i kaznenom pravu, imanentna povezanost s moralom do određene mjere, pa i funkcija stvaranja morala²⁶, njegova svrha nije moralna nepogrešivost, kako Höcker tvrdi, nego zaštita zajedničkog života u društvu. S tim u vezi, moral je više povezan s idućim elementom kaznenog djela, a to je krivnja, s obzirom na to da je ona određena kao krivnja u socijalno-etičkom smislu, odnosno prijekor počinitelju.

Nadalje, protupravnost predstavlja jedinstvo formalne i materijalne protupravnosti, pri čemu nam je ova posljednja važna za ovo pitanje.²⁷ Isključenje protupravnosti podrazumijeva nedostatak materijalne protupravnosti, odnosno stav da je povreda nekog interesa opravdana zaštitom drugog interesa koji je za društvo važniji. Tada se kaže da “...djelo s društvenog gledišta nije štetno, a ponekad je i korisno.”²⁸ Ova tvrdnja nije primjenjiva na djela motivirana savješću ili uvjerenjem jer bismo se tad morali pomiriti s činjenicom da je zaštita tog prava društveno važnija od zaštite drugih (individualnih, visokorangiranih) pravnih dobara, što, naravno, ne bi odgovaralo realnosti. I posljednje, isključenje protupravnosti ne podrazumijeva zadovoljenje samo objektivnih pretpostavki, nego se traži i jedna subjektivna, a to je volja na postupanje u skladu s pravom. U slučaju počinitelja iz savjesti ne može se poreći da on u pravilu postupa prema vlastitom poretku vrijednosti koji stavlja iznad norme pravnog poretka. Posljedično, nema volju poštovanja prava, nego vlastitih uvjerenja. Iz ovoga je jasno da protupravnost, odnosno njezino isključenje, nije prikladan element u okviru kojega bismo mogli uzeti u obzir sukob savjesti s pravnim normama.

Na kraju, dolazimo do pitanja krivnje, odnosno preciznije do mogućnosti primjene ispričavajućeg razloga. Treba istaknuti da proučena poredbena literatura usmjerava problematiku počinitelja iz savjesti najčešće na razinu isprike, a i njemački Savezni ustavni sud spominje “prekorljivost” kao obilježje isprike u izloženoj odluci.

²⁶ Detaljnije u Novoselec, Bojanić, *op. cit.* u bilj. 18., str. 7.

²⁷ Formalna protupravnost pretpostavlja kršenje neke pravne norme, a materijalna znači povredu pravnog dobra čijoj zaštiti služi kaznenopravna norma na način koji je društveno štetan. Više *ibid.*, str. 162 – 163.

²⁸ *Ibid.*

Kaznenopravni institut ispričavajućih razloga novost je u hrvatskom kaznenom pravu, dok u pojedinim poredbenim sustavima ima već dugu tradiciju. U našoj teoriji nema posebnih rasprava o njima, što je jednim dijelom i logično s obzirom na to da je riječ o recentno pozitivnom institutu, uvedenom zbog dogmatskih promjena na području krivnje. Iako se njihovo opravdanje argumentiralo na različite načine, najprihvatljivijim se pokazalo zauzeti stav da se trebaju temeljiti na jedinstvu smanjenja krivnje, relativiziranog neprava i nedostatka potrebe preventivnog kažnjavanja.²⁹ Takvo opravdanje podrazumijeva objektivne i subjektivne pretpostavke, a riječ je, među ostalim, o tome da se počinitelj nalazi u specifičnoj situaciji u kojoj doživljava prisilnu psihičku situaciju.

Može li se uopće postupanje po savjesti ili uvjerenju svrstati među ispričavajuće razloge? U njemačkoj je literaturi, a i sudskoj praksi dvojbeno smije li se krug zakonom utvrđenih ispričavajućih razloga dalje proširivati. Postoji suglasnost da nemogućnost zahtijevanja legalnog ponašanja (*Unzumutbarkeit*) ne može biti temelj nekog općeg ispričavajućeg razloga.³⁰ S druge strane, dopušta se da se ipak može raspravljati o pojedinim, jasno određenim situacijama koje mogu biti nekažnjive, a zakonodavac ih nije uzео u obzir. U tom smislu pojedini autori iznose prigovore zatvorenom krugu ispričavajućih razloga, navodeći da je zbog toga moguća nepravedna sudska odluka u slučaju kad nisu, doduše, ispunjene zakonske pretpostavke nekog ispričavajućeg razloga, ali su okolnosti takve da je odricanje prijekora potrebno jednako kao i kod zakonom reguliranih slučajeva. Tako se Lee zalaže za oprezno proširenje prema procjeni krivnje, pravednosti i jednakosti na situacije koje bi bile slične onima iz zakona.³¹

Švicarski se autori o ovom pitanju ne izjašnjavaju, nego ga problematiziraju kroz pitanje ponašanja prema bliskoj osobi jer je takva etička zapovijed ukorijenjena u ljudskoj prirodi. Zakonsko rješenje ostavlja sudcu dovoljno prostora za ocjenu je li odnos između pomagača i osobe kojoj pomaže dovoljno blizak da bi se odobrila isprika ponašanja.³²

²⁹ Detaljno o poredbenim teorijskim opravdanjima kao i o predloženom opravdanju za hrvatsko kazneno pravo vidi Herceg, B., *Ispričavajući razlozi u kaznenom pravu*, doktorska disertacija, Zagreb, 2014., str. 39 – 56.

³⁰ Više *ibid.*, str. 72.

³¹ Lee, Y.-S., *Entschuldigungsgründe im deutschen und koreanischen Strafrecht*, Max Planck Institut für ausländisches und internationales Strafrecht, Freiburg im Breisgau, 1992., str. 76.

³² Detaljnije Spillmann, W., *Die Strafausschließungsgründe im Schweizerischen Strafgesetzbuch*, Verlag P. G. Keller, Winterthur, 1963., str. 59.

Među austrijskim autorima vlada krajnja suzdržanost o ovom pitanju, koja je povezana s ustavnopravnim ograničenjima prava na savjest i vjeroispovijest.³³ Priznaje se da to pravo može biti ograničeno na prikladan način radi zaštite društva, pa time nema specifičnog ispričavajućeg razloga za delikte počinjene činjenjem, dok kod nečinjenja ipak treba voditi računa o kriteriju nemogućnosti zahtijevanja legalnog ponašanja. Ovdje zbog specifične kolizije vjerskih zapovijedi ili uvjerenja i odredaba kaznenog prava koje zabranjuju određene načine ponašanja posljedični konflikt savjesti može imati svoje mjesto.

U tom smislu Jescheck i Weigend navode već spomenuti slučaj transfuzije krvi te slučaj liječnika koji svoju pacijenticu u nesvijesti, koja se nije mogla kretati te je pokušala samoubojstvo, po njezinoj izričitoj želji nije smjestio na odjel intenzivne njege, nego je uz nju čekao hoće li nastupiti smrt. Njemački Savezni sud (*Bundesgerichtshof*) nije ga osudio zbog pokušaja ubojstva nečinjenjem, nego je naglasio da njegova liječnička odluka po savjesti ne može biti promatrana kao pravno neprihvatljiva.³⁴ Iako ima autora koji smatraju da konflikt savjesti treba uzeti u obzir i u okviru činjenja³⁵, većina se autora s time ne slaže s obrazloženjem da se tako zaštita sugrađana putem kaznenog prava stavlja na dispoziciju počinitelju iz uvjerenja. Kod nečinjenja konflikt savjesti sam za sebe ne može utemeljiti ispričavajući razlog, no treba uzeti u obzir dodatno i "vanjske" okolnosti *in concreto*.³⁶

Čini se prikladnim ovdje izdvojiti specifično razmišljanje Roxina koji se zalaže za to da sloboda savjesti može pod određenim uvjetima imati ekskulpirajuće djelovanje. Izdvaja dvije skupine ponašanja koje ne bi trebalo tolerirati u tom smislu: prvo, odluke savjesti kojima se povređuje državni poredak (ne može se na slobodu savjesti pozivati onaj koji hoće uvesti diktaturu ili terorističkim činom uništiti demokratski sustav) i drugo, ne mogu se tolerirati odluke savjesti kojima se zadire u temeljna prava drugih ljudi (jer sloboda savjesti ne ukida druga temeljna prava). Prema njegovu stajalištu, ako se poštuju

³³ Triffterer, O., *Österreichisches Strafrecht, Allgemeiner Teil*, Springer Verlag, Wien, 1994., str. 292.

³⁴ Jescheck, H. H.; Weigend, T., *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, Duncker&Humblot, Berlin, 1996., str. 506.: "... seine ärztliche Gewissensentscheidung nicht von Rechts wegen als unvertretbar angesehen werden...", presuda BGH 32, 367 (380). Isti slučaj navode i Lenckner, T.; Sternberg-Lieben, D., u: Schönke, A.; Schröder, H. (Hrsg.), *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Verlag C. H. Beck, München, 2010., str. 612.

³⁵ Primjerice Roxin, *op. cit.* u bilj. 12, str. 372.

³⁶ Više Lenckner, Sternberg-Lieben, *op. cit.* u bilj. 34, str. 611 – 613.

ove dvojake granice, ima mjesta za nekažnjivost djela motiviranih savješću ili uvjerenjem. Zalaže se za razlog isključenja krivnje (*Schuldausschließungsgrund*).³⁷

Razmišljajući o problemu počinjenja kaznenog djela motiviranog savješću kao potencijalnom ispričavajućem razlogu, kao prvi element javlja se psihički pritisak. On je obilježen značajnim stupnjem jačine, a izazvan kolizijom savjesti ili uvjerenja pojedinca o određenom postupanju i pravnih normi kaznenog prava koje to zabranjuju. Međutim, mogućnost primjene ispričavajućeg razloga nije uvjetovana samo priznanjem postojanja prisilne psihičke situacije počinitelja, koliko god taj pritisak bio jak. Bez obzira na jačinu, primjena je uvjetovana još i povezanošću s ostalim sastavnicama opravdanja: relativiziranim nepravom te nepostojanjem potrebe preventivnog kažnjavanja. Iz ovoga jasno proizlazi da pretpostavke ispričavajućeg razloga nadilaze puki konflikt savjesti, odnosno psihički pritisak koji iz njega slijedi. Ako bismo se zadovoljili prihvaćanjem samo psihičkog pritiska, bila bi riječ o tzv. psihološkom opravdanju ispričavajućih razloga, koje je danas zastarjelo. Psihološko je opravdanje imalo utjecaja u radovima starijih njemačkih kaznenopravnih teoretičara, a slijedio ga je u svojim odlukama i njemački Carevinski sud. Ovo je opravdanje bilo isključivo subjektivne naravi, a svodilo se na pogrešan zaključak da počinitelj potpuno gubi mogućnost slobodnog određenja volje uslijed posebnih okolnosti koje mu uzrokuju neuobičajen psihički pritisak.³⁸

Tek ispunjavanjem svih sastavnica teorijskog opravdanja isprike možemo govoriti o tome da djelo više ne dostiže potrebnu mjeru prekorljivosti. To konkretno znači da u obzir dolaze odredbe Kaznenog zakona o ispričavajućoj krajnjoj nuždi ili ispričavajućem prekoračenju granica nužne obrane.

Neprihvatanje konflikta savjesti ni na razini krivnje ne implicira ujedno i pogrešnu odluku: u suprotnom bi počinitelj mogao biti ekskulpiran pukim pozivanjem na odluku savjesti. U tom smislu Hirsch navodi zanimljive primjere iz njemačke prakse: uvjerenjem uvjetovana genitalna sakaćenja djevojčica te

---

³⁷ Detaljnije Roxin, *op. cit.* u bilj. 12, str. 369 – 372. U jednom ranijem radu autor zastupa stajalište da treba isključiti kažnjivost jer bi to odgovaralo nalogu humane kriminalne politike i općem hermeneutičkom uvidu u stvari. Navodi da treba biti riječ o jasno definiranim situacijama u kojima se ne bi radilo o ispriči (jer počinitelj vlastiti poredak vrijednosti stavlja ispred poretka zajednice), nego o isključenju kažnjivosti pozivom na nedostatak potrebe generalno i specijalno preventivnog kažnjavanja. Vidi Roxin, C., “*Schuld*” und “*Verantwortlichkeit*” als strafrechtliche Systemkategorien, u Roxin, C. et al. (ur.), *Festschrift für Heinrich Henkel*, De Gruyter, Berlin, 1974., str. 194 – 195.

³⁸ Više u Herceg, *op. cit.* u bilj. 29, str. 39 – 45.

širenje sektaških zapovijedi i njihovih ekscesa.³⁹ S obzirom na to da i hrvatski Kazneni zakon⁴⁰ sadržava, doduše novo, kazneno djelo sakaćenje ženskih spolnih organa (čl. 116.), koje je usvojeno prema rješenjima iz engleskog, talijanskog, norveškog i austrijskog zakonodavstva, a riječ je upravo o kulturološki i religijski uvjetovanom ponašanju počinitelja, primjeri postaju značajni i za hrvatsku teoriju i praksu. Zaključno treba istaknuti da ako osim konfliktnog psihičkog položaja postoje daljnji preduvjeti (smanjenje krivnje, relativizirano nepravo te nedostatak potrebe preventivnog kažnjavanja), tad može doći do primjene isprike.

S obzirom na prethodno razmatranje o neuspješnom vrednovanju motiva savjesti ili uvjerenja unutar pojedinih elemenata kaznenog djela, ostaje nam razmotriti problem kaznenopravne reakcije, odnosno sankcioniranja počinitelja. Prethodno je spomenuto da je njemački Savezni ustavni sud u obrazloženju slučaja transfuzije krvi (*Bluttransfusionsfall*) otvorio to pitanje apostrofirajući povlačenje kaznenog prava kad kažnjavanje predstavlja prekomjernu reakciju i postoji neopravdanost primjene najtežeg oružja društva – kaznenog prava. Time je zapravo otvorio pitanje neprikladnosti i nerazmjernosti kažnjavanja ovog tipa počinitelja.

Ne bismo se mogli složiti da se kazneno pravo u ovom slučaju generalno treba povući. Ako smo ranije potvrdili da je riječ o protupravnom i skrivljenom ponašanju, onda treba zagovarati određenu vrstu kaznenopravne reakcije, osobito ima li se u vidu da može biti riječ o raznorodnim kaznenim djelima kojima se povređuju visokorangirana pravna dobra.⁴¹ Kažnjavanje ima svoju proklamiranu svrhu (čl. 41. Kaznenog zakona) unutar koje, osim specijalne prevencije i retribucije, ulogu ima generalna prevencija: jačanje povjerenja građana u pravni poredak zasnovan na vladavini prava i utjecaju na druge da ne čine kaznena djela, jačanje svijesti o pogibeljnosti činjenja kaznenih djela i u konačnici ideja o pravednosti kažnjavanja. Poredbeni autori navode da se kažnjavanjem čuva pravni poredak, zadovoljava pravni osjećaj zajednice i najbolje osigurava zaštita pravnih dobara.⁴² Iako treba voditi računa da se prilikom propisivanja

³⁹ Hirsch, *op. cit.* u bilj. 5, str. 24.

⁴⁰ Narodne novine, br. 125/2011, 144/2012.

⁴¹ U tom smislu zanimljiv primjer daje Hirsch: onaj tko potaknut vjerskim uvjerenjem i pozivom iranskog ajatolaha izvrši ubojstvo Salmana Rushdieja, ne može računati s time da je kaznenopravna reakcija protiv njega isključena jer je nerazmjerna. Hirsch, *op. cit.* u bilj. 5, str. 24 – 25.

⁴² Jescheck, Weigend, *op. cit.* u bilj. 34, str. 76.

kaznenopravnih zahtjeva i zabrana što više izbjegava stvaranje plodnog tla za kolizije sa zapovijedima savjesti, uvjerenja ili vjeroispovijesti, jasno je da se to ne može potpuno izbjeći. U tom je smislu opravdano zaključiti da je apel kaznom potreban radi sprečavanja da se vlastita konfliktna situacija rješava na štetu tuđih zaštićenih prava.

Prilikom odmjeravanja kazne sud vodi računa o okolnostima propisanim u čl. 47. st. 1. Kaznenog zakona. Uz uvažavanje svrhe kažnjavanja i stupnja krivnje, riječ je o različitim okolnostima koje vode ka lakšoj ili težoj kazni. Iako se na prvu može učiniti da bismo u okviru problematike savjesti ili uvjerenja susretali olakotne okolnosti, nije isključeno da je riječ i o otegotnima. Ponekad postoje i privilegirajuće okolnosti, koje će promijeniti kvalifikaciju djela. Takav je slučaj s kaznenim djelom usmrćenja iz čl. 112. st. 3. Kaznenog zakona, koje uključuje suosjećanje kao pobudu, uz postojanje objektivnih okolnosti teškog zdravstvenog stanja te ozbiljnog i izričitog zahtjeva druge osobe. Različite okolnosti koje sud uzima u obzir, a mogu imati podlogu na uvjerenju ili savjesti pojedinca, vrednuju se u okviru standardno određenih kaznenih okvira. Ipak, u slučaju postojanja "naročitih olakotnih okolnosti", kazna se može ublažiti. Iako Kazneni zakon navodi neke od takvih okolnosti, ovlast ublažavanja je "...generalne naravi pa sud može bilo koju olakotnu okolnost smatrati ublažavajućom, uz uvjet da je naročita."⁴³ Ovo može biti značajno jer specifične okolnosti djela motiviranog savješću mogu opravdati ublažavanje kazne. Istodobno, ova je privilegija fakultativna, što sprječava opciju ublažavanja za ona djela koja to ne zaslužuju.

Postavlja se pitanje treba li možda prihvatiti ideju o odustajanju od kazne kod ove vrste počinitelja za određena kaznena djela. Tako, primjerice, kod već spomenutog usmrćenja iz čl. 112. st. 3. Kaznenog zakona vrijedi opći minimum od tri mjeseca zatvora. Iako sud može izreći i uvjetnu osudu ili rad za opće dobro i time spriječiti oduzimanje slobode, ostaje pitanje može li se možda ići i dalje pa prihvatiti i odustajanje od kazne. U tom smislu postoje zalaganja nekih poredbenih autora. Dok god nije riječ o teškim djelima, Hirsch smatra da treba razmisliti o tome.⁴⁴ Roxin konkretnije navodi da bi trebalo razmisliti o ekskulpaciji inače kažnjivog usmrćenja na zahtjev u iznimnim graničnim situacijama, primjerice u slučaju teško bolesne paralizirane osobe koja se više ne može kretati pa preklinje da joj druga osoba skрати muke, što ova na

⁴³ Novoselec, Bojanić, *op. cit.* u bilj. 18, str. 441.

⁴⁴ Hirsch, *op. cit.* u bilj. 5, str. 26.

kraju i učini.⁴⁵ Takvo se stajalište opravdava činjenicom da područje slobode druge osobe nije narušeno jer je ona ipak mogla slobodno odlučivati o vlastitom stanju. S obzirom na to da hrvatsko kazneno pravo još uvijek ne poznaje tzv. ubojstvo iz milosrđa, ovakva se stajališta načelno možda mogu prihvatiti kao opcija za iznimne situacije, no prije svega predstavljaju poticaj daljnjim raspravama na ovom polju.

4. ZAKLJUČNA RAZMIŠLJANJA

Ustavna jamstva slobode savjesti i vjeroispovijesti imaju granicu na povredi tuđih prava i interesa. Sudska je praksa potaknula pitanje prihvaćanja ovog ustavnog jamstva unutar elementa kaznenog djela te prikladan kaznenopravni odnos prema ovom počinitelju. Unatoč zalaganjima pojedinih poredbenih autora ne nalazimo opravdanim prihvatiti vrednovanje ovog motiva kroz razlog isključenja protupravnosti ili ispričavajući razlog. U pogledu kažnjavanja počinitelja izražava se stav da je apel kaznom potreban radi sprječavanja da se vlastita konfliktna situacija rješava na štetu tuđih zaštićenih prava. Često će specifične okolnosti djela motiviranog savješću ili uvjerenjem opravdati primjenu ublažavanja kazne. Treba razmisliti može li se zagovarati odustajanje od sankcioniranja počinitelja u slučaju iznimnih situacija. Uporište za tu ideju može se pronaći u poredbenom pravu. Iako se prilikom normiranja zahtijevanog ponašanja u zajednici ne može potpuno izbjeći kolizija društvenog i individualnog sustava vrijednosti, “zadatak je društvene zajednice da organizira, razvija i potiče međusobnu pomoć svojim članovima u stvaranju takvih osobnih i zajedničkih uvjeta koji pridonose uklanjanju ili slabljenju djelovanja kriminogenih čimbenika i uspješnijem svladavanju svih onih uvjeta koji pridonose njihovu razvijanju.”⁴⁶

---

⁴⁵ Roxin, *op. cit.* u bilj. 12, str. 372.

⁴⁶ Horvatić, *op. cit.* u bilj. 1, str. 191.

Summary

Barbara Herceg Pakšić***THE CRIMINAL LAW POSITION OF THE PERPETRATOR MOTIVATED BY HIS CONSCIENCE OR BELIEF**

The motive of conscience or belief represents a special and personal requirement of the individual in committing a crime. Contemporary constitutional provisions guarantee the freedom of conscience and religious belief. Criminal law theory recognizes the problem of perpetrator motivated by his conscience or belief, although it is considered that adequate solutions are yet to be reached. This paper deals with the questions whether these motives can be accepted within certain elements of the crime and whether they have any impact on perpetrator's impunability. In seeking for solutions, this paper includes attitudes of certain comparative authors as well as jurisprudence through which the question of respecting this constitutional guarantee was induced. Despite of the efforts of the respective authors, we do not find it is justified to accept impunity as the ultimate result within the elements of offence. However, the possibility of withdrawal of sanctions in case of some exceptional situations remains open to consideration.

Keywords: belief, conscience, crime, punishment

---

* Barbara Herceg Pakšić, Ph. D., Senior Assistant, Faculty of Law, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Stjepana Radića 13, Osijek

